

Postprint Version	1.0
Journal website	http://vb23.bsl.nl/frontend/index_toc.asp?custom_product_id=1872-4078
Pubmed link	
DOI	

This is a NIVEL certified Post Print, more info at <http://www.nivel.eu>

Taakdelegatie aan doktersassistenten en praktijkondersteuners

JANNEKE NOORDMAN, ROBERT VERHEIJ, PETER VERHAAK

NIVEL, Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg, Utrecht: drs. Janneke Noordman, onderzoeker, dr. Robert Verheij, projectleider Landelijk Informatie Netwerk Huisartsenzorg (LINH) en dr. Peter Verhaak, programmaleider van onderzoeksprogramma Relatie eerstelijns en geestelijke gezondheidszorg.

Correspondentie: j.noordman@nivel.nl.

Mogelijke belangenverstrengeling: dit onderzoek is gesubsidieerd door het Ministerie van VWS.

Dit artikel is gebaseerd op een factsheet: Noordman J, Verheij R, Verhaak P, De inzet van doktersassistenten en praktijkondersteuners in de huisartspraktijk. Utrecht: NIVEL; 2008. www.nivel.nl.

SAMENVATTING

Het Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg (NIVEL) onderzocht welke taken praktijkondersteuners en assistenten verrichten, en welke daarvan gedelegeerd zijn. Veertig huisartsen uit 21 praktijken zijn onderzocht; 15 praktijkondersteuners en 41 assistenten.

Praktijkondersteuners en assistenten vulden een vragenlijst in over hun werkzaamheden en de tijdsbesteding.

Om te achterhalen welke taken huisartsen aan hen delegeren, onderzocht het NIVEL met een observatielijst 808 video-opnamen van huisarts-patiëntconsulten.

Uit vragenlijsten en observaties bleek dat doktersassistenten hun eigen afspraken maken met patiënten en voornamelijk medisch-technische werkzaamheden verrichten, zoals wratten aanstippen en oren uitspuiten.

De praktijkondersteuners verrichten vooral medischinhoudelijke werkzaamheden: controles, en voorlichting aan specifieke patiëntengroepen zoals patiënten met diabetes of COPD. In één op de acht consulten delegeert de huisarts werkzaamheden aan assistenten of praktijkondersteuners.

ACHTERGROND

Sinds de jaren zestig delegeert de huisarts medischtechnische handelingen en administratieve taken aan de doktersassistent.¹ In 1999 deed de praktijkondersteuner op hbo-niveau (POH) haar intrede in de praktijk. De taak van die praktijkondersteuners was om de kwaliteit van zorg te verbeteren en de werkdruk van huisartsen te verminderen.² Met de introductie van de praktijkondersteuner kan de huisarts een ruimer (medisch-inhoudelijk) pakket aan taken delegeren, wat vooral ten goede komt aan chronisch zieken en ouderen.^{3,4,5} In Nederland zijn naar schatting 10.800 doktersassistenten werkzaam in de huisartspraktijk (gemiddeld 2,5 doktersassistent per praktijk) en 62% van de huisartspraktijken heeft een praktijkondersteuner (POH) in dienst.⁶ Welke werkzaamheden verrichten praktijkondersteuners en doktersassistenten, en welke werkzaamheden delegeert de huisarts tijdens een consult? Dit artikel geeft een overzicht van de werkzaamheden die praktijkondersteuners en doktersassistenten zelf opgeven. Daarnaast hebben wij video-opnamen van patiëntconsulten geobserveerd om te kijken of de huisarts taken delegeert aan assistenten of praktijkondersteuners.

METHODE

In totaal namen 21 praktijken deel aan dit onderzoek, met 40 huisartsen, 15 praktijkondersteuners, 41 assistenten en 808 patiënten (gemiddeld 20 patiënten per huisarts). De gegevens zijn verzameld tussen juli 2007 en mei 2008. Praktijkondersteuners en assistenten vulden een vragenlijst in over hun werkzaamheden en de tijdsbesteding (zie tabel 2). Daarbij is een actuele inventarisatie gemaakt van in de huisartspraktijk aanwezige ondersteuners (zie tabel 1), hun (gedelegeerde) taken en de in de praktijk gehanteerde structuur voor het uitvoeren van deze taken. Welk en hoeveel ondersteunend personeel is er aanwezig in de huisartspraktijk? Wat zijn de huidige taken van het praktijkondersteunend personeel? Welke organisatorische structuren worden gebruikt om deze taken uit te voeren? Wij hebben video-opnames van 808 consulten tussen huisarts en patiënt met behulp van een observatielijst geobserveerd. Wanneer een huisarts de patiënt tijdens een consult verwijst naar de assistent of praktijkondersteuner, of wanneer de patiënt zelf tijdens het consult zegt dat hij voor een bepaalde verrichting naar de assistent of praktijkondersteuner gaat, is door de observator aangekruist dat er sprake is van taakdelegatie aan een assistent of praktijkondersteuner.

[FIGUUR 1]

Genoteerd is voor welke werkzaamheden patiënten vervolgens naar de assistent of praktijkondersteuner gaan (figuur 1).

Bij de analyses hebben wij een onderscheid gemaakt tussen doktersassistenten (of doktersassistentenplus) en praktijkondersteuners op hbo-niveau (of praktijkverpleegkundigen). Doktersassistenten en doktersassistenten-plus zijn samengenomen in dit onderzoek omdat dit beide mbo-functies zijn en de (opgegeven) werkzaamheden die zij binnen deze functies uitvoeren nauwelijks van elkaar verschillen.

Praktijkondersteuners en praktijkverpleegkundigen zijn ook samengenomen in dit onderzoek. De (opgegeven) werkzaamheden van praktijkondersteuners en praktijkverpleegkundigen verschillen eveneens nauwelijks van elkaar en het zijn beide functies op hbo-niveau.

De huisartsen die deelnamen aan het onderzoek, zijn aangesloten bij het Landelijk Informatie Netwerk Huisartsen (LINH).⁷ Een steekproef van huisartsen uit het LINH-netwerk is benaderd, met voorrang van artsen die acht jaar geleden aan een vergelijkende studie hebben deelgenomen. In totaal zijn 93 huisartsen benaderd voor deelname aan het onderzoek, waarvan 44% positief reageerde. Eén huisarts is tijdens het onderzoek afgehaakt. Bij vier van de 21 deelnemende praktijken hebben niet alle werkzame huisartsen deelgenomen aan het onderzoek. De huisartsen in dit onderzoek vormen een landelijke afspiegeling van de populatie Nederlandse huisartsen wat betreft geslacht en praktijkvorm. Huisartsen in ons onderzoek zijn gemiddeld vier jaar ouder dan de gemiddelde Nederlandse huisarts. Alle assistenten en praktijkondersteuners van de deelnemende praktijken wilden deelnemen aan het onderzoek; de uiteindelijke respons was 66%.

ONDERSTEUNEND PERSONEEL

Van de 41 doktersassistenten en 15 praktijkondersteuners uit de deelnemende huisartspraktijken hebben er 21 een vragenlijst ingevuld over hun werkzaamheden in de huisartspraktijk. In tabel 1 is te zien hoe de verschillende disciplines zich verhouden tot de praktijkvorm.

[TABEL 1]

[BOX 1]

Een doktersassistent werkt gemiddeld 25 uur per week; een praktijkondersteuner gemiddeld 20 uur. Doktersassistenten zijn gemiddeld elf jaar werkzaam, waarvan negen jaar in de huidige praktijk. Praktijkondersteuners zijn gemiddeld vier jaar als zodanig werkzaam, en werken al vijf jaar in de huidige praktijk.

Een deel van de praktijkondersteuners was dus eerder werkzaam in de huidige praktijk, waarschijnlijk in een andere functie, bijvoorbeeld als praktijkondersteuner in opleiding of als doktersassistent. Ongeveer de helft (53,3%) van de praktijkondersteuners werkt behalve in de huidige praktijk ook nog in een andere praktijk of organisatie. Bij doktersassistenten ligt dit percentage beduidend lager: 16%.

Spreekuren en huisbezoek

Over een eigen werkruimte beschikken (tijdens het spreekuur van de huisarts) is essentieel voor assistenten en praktijkondersteuners om zelfstandig spreekuur te kunnen draaien.⁸ Praktijkondersteuners hebben allemaal een eigen werkruimte tot hun beschikking binnen de huisartspraktijk, waarin zij zelfstandig patiënten kunnen behandelen. Zij houden daar geheel zelfstandig spreekuur, bijvoorbeeld voor patiënten met diabetes of hart- en vaatziekten.

Bovendien bezoeken zij allemaal wel eens de patiënt thuis, gemiddeld tien keer per maand. Het merendeel van de doktersassistenten (88,6%) beschikt ook over een eigen werkruimte waarin zij zelfstandig patiënten kunnen behandelen. Doktersassistenten houden vaak (88,6%) zelfstandig spreekuur, zoals het wrattenspreekuur.

Een kwart van de assistenten (26,5%) komt op huisbezoek bij de patiënt, gemiddeld één keer per maand.

WELKE WERKZAAMHEDEN MELDEN PRAKTIJKONDERSTEUNERS EN ASSISTENTEN ZELF?

In tabel 2 is een overzicht gegeven van de werkzaamheden die doktersassistenten en praktijkondersteuners naar eigen opgave verrichten en de tijd die zij besteden aan de werkzaamheden.

Doktersassistenten

Weinig verrassend is dat alle assistenten aangeven dat zij aan de balie werken en vervolgsafspraken regelen. Ook vermelden alle doktersassistenten dat zij hechtingen verwijderen en injecties geven. Oren uitspuiten, gehoor testen, wratten aanstippen, cervixuitstrijkje maken, griep prik toedienen, aanleggen of verwisselen van verband, urine onderzoeken met behulp van teststrips en uitslagen aan patiënten doorgeven behoren voor meer dan de helft van de assistenten tot de werkzaamheden. Op de hypertensiecontrole (90%) na noemen assistenten nauwelijks werkzaamheden voor specifieke groepen patiënten, zoals mensen met diabetes of astma. Opvallend is dat meer dan de helft van de doktersassistenten vermeldt voorlichting te geven aan patiënten met specifieke aandoeningen en over leefgewoonten, zoals dieetadvies (zie tabel 2). Doktersassistenten vermelden dat ze voornamelijk tijd besteden aan intake en voorlichtende werkzaamheden (gemiddeld tien uur per week) en in mindere mate aan managementwerkzaamheden en patiëntgebonden werkzaamheden (beide gemiddeld vier uur per week).

Praktijkondersteuners

De praktijkondersteuner vermeldt zelf dat ze voornamelijk taken verricht voor specifieke groepen patiënten, zoals diabetescontrole, astma- en COPDcontrole en controle bij hart- en vaatziekten. Daarnaast melden praktijkondersteuners dat zij voorlichting geven aan deze specifieke groepen patiënten en meer algemeen voorlichting over (verandering van) leefgewoonten. Zij begeleiden bijvoorbeeld mensen die willen stoppen met roken of geven dieetadvies.

Injecties geven, verband aanleggen of verwisselen, griep prik toedienen, uitslagen doorgeven van bloedonderzoek en urineonderzoek en de bepaling van het glucosegehalte in het bloed rekent 60% of meer van de praktijkondersteuners tot haar werkzaamheden.

Praktijkondersteuners melden dat ze voornamelijk tijd besteden aan patiëntgebonden werkzaamheden (gemiddeld tien uur per week) en in mindere mate aan intake en voorlichtende werkzaamheden (zes uur per week).

Overlap in werkzaamheden?

Er lijkt enige overlap te zijn in de opgegeven werkzaamheden van de verschillende ondersteuners.

Zowel doktersassistenten (90%) als praktijkondersteuners (73,3%) vermelden dat zij hypertensiecontroles uitvoeren. Ook uitslagen doorgeven van bloedonderzoek en urineonderzoek, de griep prik toedienen, injecties en het glucosegehalte in het bloed bepalen, geven zowel doktersassistenten als praktijkondersteuners op als werkzaamheden. Toen we echter keken naar de tijdsbesteding van assistenten en praktijkondersteuners, viel op dat praktijkondersteuners volgens eigen opgave gemiddeld tien uur per week besteden aan patiëntgebonden werkzaamheden en assistenten slechts vier uur per week (zie tabel 2). Bovendien kan de wijze waarop zij aan deze werkzaamheden gestalte geven, inhoudelijk sterk verschillen tussen assistenten en praktijkondersteuners.

WELKE TAAKDELEGATIE ZIEN WE TIJDENS EEN HUISARTS-PATIËNTCONSULT?

Aan de hand van 808 video-opnamen hebben we onderzocht of de huisarts – of de patiënt – spreekt over taakdelegatie aan assistent of praktijkondersteuner en bij welke werkzaamheden de huisarts die taken

delegeert. In 111 (13,7%) consulten tussen huisarts en patiënt wordt gesproken over taakdelegatie aan een doktersassistent of praktijkondersteuner; 90 keer op initiatief van de huisarts en 21 keer op initiatief van de patiënt. In figuur 1 is te zien welke werkzaamheden een huisarts delegeert aan een assistent of praktijkondersteuner tijdens een huisarts-patiëntconsult. Hypertensiecontrole en bloedonderzoekuitslagen doorgeven worden het meest frequent gedelegeerd, gevolgd door diabetescontrole, managementwerkzaamheden (zoals afspraken maken) en astma- en COPD-controle.

Opvallend is dat huisartsen voornamelijk taken delegeren voor specifieke groepen (chronisch) patiënten, zoals diabetespatiënten.

Wanneer je de taakdelegatie waarover huisarts en patiënt het hebben tijdens een consult, vergelijkt met de werkzaamheden die assistenten en praktijkondersteuners zelf vermelden, blijkt dat de opgegeven werkzaamheden van de assistenten en praktijkondersteuners overeenkomen met de geobserveerde gedelegeerde werkzaamheden tijdens consulten. De geobserveerde consulten geven geen volledig beeld van de aan assistenten of praktijkondersteuners gedelegeerde werkzaamheden: patiënten kunnen immers rechtstreeks naar de assistent of praktijkondersteuner gaan. Echter, de observaties van huisarts-patiëntconsulten geven wel een beeld van de verschillende soorten werkzaamheden die de huisarts delegeert.

BESCHOUWING

Uit ons onderzoek blijkt dat in één op de acht huisartspatiënt-consulten de huisarts werkzaamheden delegeert aan een assistent of praktijkondersteuner.

Huisartsen delegeren zowel voorlichting als managementwerkzaamheden aan assistenten of praktijkondersteuners.

Doktersassistenten en praktijkondersteuners hebben een eigen afgebakend werkterrein.⁵ Doktersassistenten melden zelf dat zij voornamelijk administratieve en medisch-technische taken verrichten.

Praktijkondersteuners noemen vooral werkzaamheden voor specifieke groepen (chronisch) patiënten. Zij dragen essentieel bij aan de zorg voor chronisch zieken. Praktijkondersteuners zijn gespecialiseerd in advies en begeleiding voor chronisch zieken en kunnen meer tijd aan deze patiënten besteden dan de huisarts. Dit bevordert de patiëntgerichtheid en zodoende de kwaliteit van zorg. Daarnaast nemen praktijkondersteuners en assistenten de huisarts deels werk uit handen, zodat de huisarts meer tijd kan besteden aan andere vormen van patiëntenzorg.

Een beperking van dit onderzoek is het kleine aantal respondenten. We zouden een grotere groep kunnen onderzoeken, en daarin zouden we registratiegegevens over patiëntcontacten van de doktersassistenten en praktijkondersteuners kunnen meenemen. Een andere beperking is de mogelijk selectieve deelname van huisartsen, assistenten en praktijkondersteuners aan dit onderzoek. Huisartsen in ons onderzoek zijn gemiddeld vier jaar ouder dan de Nederlandse huisarts.

De huisartsen in ons onderzoek vormen echter wel een representatieve afspiegeling van de populatie Nederlandse huisartsen wat betreft praktijkvorm en geslacht. Of ook de groep doktersassistenten en praktijkondersteuners representatief is, is niet duidelijk; wel zijn de doktersassistenten en praktijkondersteuners uit dit onderzoek afkomstig uit verschillende praktijkvormen. Ondanks de beperkingen geven de resultaten een goede indicatie van de werkzaamheden van doktersassistenten en praktijkondersteuners en taakdelegatie door de huisarts. Die bevindingen komen overeen met uitkomsten uit eerder onderzoek: doktersassistenten verrichten voornamelijk medischtechnische taken; praktijkondersteuners werken vooral voor chronisch zieken of geven voorlichting over leefgewoonten.^{4,5,9,10}

[TABEL 2]

LITERATUUR

- 1 Nederlands Vereniging van Doktersassistenten (NVDA), www.nvda.nl/?page_id=3 (20-10-2008).
- 2 Ministerie VWS, ZN, LHV. Convenant LHV, ZN, en VWS inzake de versterking van de huisartsenzorg. Den Haag/ Utrecht: Ministerie VWS, ZN, LHV; 30 juni 1999.
- 3 Timmers AP, De Waal MWM, Ong RSG, Dijkers FW. Een deskundig alternatief. Medisch contact 2002;57:46.
- 4 Bussemakers H, Schultz U, Van Vlerken M, Van der Kwaak DA, Ebbens EH. De rolverdeling: taakherschik-king en taakverdeling in de huisartsenpraktijk. Medisch contact 2007;62:28.

- 5 Van den Berg M, Simkens A. Praktijkondersteuner en assistente: wie doet wat? Huisarts Wet 2006;49(8):397.
- 6 Hingstman L, Kenens RJ. Cijfers uit de registratie van huisartsen- peiling 2007. Utrecht: NIVEL; 2007.
- 7 Verheij RA, Van Dijk CE, Abrahamse H, Davids R, Van den Hoogen H, Braspenning J, et al. Landelijk Informatienetwerk Huisartsenzorg: feiten en cijfers over huisartsenzorg in Nederland. Utrecht/Nijmegen: NIVEL/ WOK; 2008. <http://www.LINH.nl> (11-11-2008).
- 8 Laurant M. Changes in skill mix: the impact of adding nurses to the primary care team. Proefschrift, Radboud Universiteit Nijmegen; 2007.
- 9 Mackereth CJ. The practice nurse: roles and perceptions. J Adv Nurs 1995;21:1110-6.
- 10 McCaughan D, Thompson C, Cullum N, Sheldon T, Raynor P. Nurse practitioner and practice nurses' use of research information in clinical decision making: findings from an exploratory study. Fam Pract 2005;22:490-497.

FIGUREN EN TABELLEN

Figuur 1 Chronic Care Model

Taakdelegatie aan assistent of praktijkondersteuner

Tabel 1 Praktijkondersteunend personeel naar praktijkvorm

Functie	Solopraktijk (n = 9)	Duopraktijk (n = 6)	Groepspraktijk (n = 4)	Gezondheidscentrum (n = 2)	Totaal
Doktersassistent	9	10	14	8	41
Praktijkondersteuner	6	2	4	3	15

Wat is bekend?

Uit eerder onderzoek blijkt dat doktersassistenten voornamelijk medisch-technische taken verrichten en praktijkondersteuners vooral medisch-inhoudelijke taken.

Wat is nieuw?

In dit onderzoek is taakdelegatie onderzocht: welke en hoeveel taken delegeert de huisarts tijdens een consult met de patiënt aan doktersassistenten of praktijkondersteuners? Dit is onderzocht door middel van video-observaties. Hieruit blijkt dat de huisarts in één op de acht consulten werkzaamheden delegeert aan een assistent of praktijkondersteuner.

Tabel 2 Verrichte werkzaamheden* en tijdsbesteding volgens praktijkondersteuners en assistenten (bron: vragenlijsten)

Werkzaamheden	Dokters-assistenten (n = 41) %	Praktijk-ondersteuners (n = 15) %	Tijdsbesteding (gemiddeld aantal uren per week) (doktersassistenten: n = 31) (praktijkondersteuners: n = 11)**
<i>Intake & voorlichtende werkzaamheden</i>			Doktersassistenten: 10 uur Praktijkondersteuners: 6 uur
werken aan de balie	100	33,3	
voorlichting geven over leefgewoonten	67,5	93,3	
voorlichting geven aan patiënten met specifieke aandoeningen	60	100	
<i>Managementwerkzaamheden</i>			Doktersassistenten: 4 uur Praktijkondersteuners: 2 uur
planning van spreekuren	92,5	86,7	
vervolgafspraken maken	100	93,3	
patiënten oproepen voor de grieprik	52,5	26,7	
<i>Patiëntgebonden werkzaamheden***</i>			Doktersassistenten: 4 uur Praktijkondersteuners: 10 uur
verband aanleggen of verwisselen	92,5	60	
injecties geven	100	86,7	
oren uitspuiten	95	46,7	
cervixuitstrijkje maken	70	40	
wonden lijmen	42,5	6,7	
hechtingen verwijderen	100	46,7	
hypertensiecontrole	90	73,3	
controle hart- en vaatziekten	20	73,3	
diabetescontrole	12,5	93,3	
astma- en COPD-controle	2,5	80	
wratten aanstippen	82,5	33,3	
gehoortest	57,5	6,7	
grieprik toedienen	95	73,3	
<i>Uitslagen doorgeven</i>			Doktersassistenten: 2 uur Praktijkondersteuners: 2 uur
bloedonderzoek	77,5	86,7	
urineonderzoek	100	93,3	
<i>Laboratoriumonderzoek</i>			Doktersassistenten: 2 uur Praktijkondersteuners: 2 uur
urineonderzoek met teststrips	97,5	20	
bepaling glucosegehalte in bloed	85	86,7	

* Selectie van veelvoorkomende of relevante werkzaamheden.

** Tijdsbesteding hebben de respondenten minder vaak ingevuld dan werkzaamheden, waarschijnlijk omdat de tijdsbesteding moeilijk te schatten was.

*** Intake en voorlichtende werkzaamheden kunnen ook onder patiëntgebonden werkzaamheden vallen. Er is echter voor gekozen om deze apart te benoemen.